ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФАЙЛІНГ: ІСТОРІЯ ПІДХОДІВ І СУЧАСНИЙ СТАН ЕМПІРИЧНОЇ ПЕРЕВІРКИ

Євко Д. В., Київський університет інтелектуальної власності та права

DOI: 10.53672/ej.6.2026.05.12 Check for updates

Анотація. У тезах здійснено аналіз історії формування підходів до психологічного профілювання особистості та з'ясовано сучасний стан емпіричної перевірки профайлінгу як наукового інструменту оцінювання й прогнозування поведінки. Авторка розглядає генезу методу від поведінкового портрета Дж. Брасселя (1956) і створення Відділу поведінкових наук ФБР (1972) до сучасного багатовимірного інструментарію – експертного аналізу невербальної комунікації, діагностики емоційного інтелекту, моделювання мімічних реакцій і лінгвістичного профілювання. Зроблено висновок, що в Україні психологічний портрет виконує виключно орієнтувально-розшукову функцію і не має сили судового доказу, а головною перепоною для прогностичної надійності методу є ризик стигматизації, що, згідно з концепцією desistance Ш. Маруни, блокує ресоціалізацію особи.

Ключові слова: психологічний профайлінг, психологічний портрет, невербальна комунікація, емоційний інтелект, стигматизація

Постановка проблеми. Психологічний профайлінг виник як специфічна прикладна методика складання портрета невідомої особи за слідами її життєдіяльності та особливостями поведінки. Історично формування цього напряму спиралося переважно на емпіричні спостереження, аналіз деструктивних вчинків та інтуїтивний досвід фахівців. Проте сьогодні ключова проблема полягає у критичному розриві між практичним застосуванням профайлінгу та його фундаментальним психологічним обґрунтуванням. Незважаючи на широке використання методу у світовій практиці – від розслідування правопорушень до кадрового менеджменту та масової психодіагностики в соціумі, – у вітчизняній науці досі бракує єдиної методологічної бази. Ця база мала б об'єднувати досягнення когнітивної, поведінкової та особистісної психології для створення комплексної, доказової моделі людини. Профайлінг часто помилково сприймається як суто ужитковий інструмент, тоді як його справжній потенціал як цілісної психологічної дисципліни, що здатна пояснювати глибинні мотиви та механізми прийняття рішень, залишається недостатньо розкритим.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючою соціальною та професійною потребою у надійних прогностичних інструментах оцінки людської поведінки. У сучасному світі ефективна міжособистісна взаємодія, психологічне консультування, а також превенція конфліктів чи правопорушень вимагають уміння аналізувати не лише статичні риси характеру, а й динамічні психологічні маркери особистості: її вербальні та невербальні патерни, мімічні реакції, акцентуації та приховані наміри. Застосування психологічних методів оцінки особи вимагає обов'язкового переходу від суб'єктивного «читання людини» до об'єктивної, науково вивіреної діагностики. Саме тому перевірка валідності методик профайлінгу, що базуються на інтеграції психологічних та соціологічних знань, стає вкрай нагальним завданням для сучасної емпіричної науки, яка прагне відокремити доказові методи від псевдонаукових стереотипів.

Мета. Проаналізувати історію формування підходів до психологічного профілювання особистості та з'ясувати сучасний стан емпіричної перевірки профайлінгу як надійного наукового інструменту оцінювання й прогнозування поведінки.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблема розробки та застосування психологічного профайлінгу перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, які розглядають її крізь призму різних дисциплін. Історичні та практичні аспекти використання технологій профайлінгу поліцією зарубіжних країн (зокрема США та Ізраїлю) ґрунтовно досліджено у працях В. П. Казміренка [6]. Впровадження цих новітніх психологічних технологій безпосередньо в діяльність правоохоронних органів України, починаючи з кінця 1990-х років, систематизовано в дослідженнях О. В. Іваненка [5].

Окремий потужний пласт становлять розвідки, присвячені прикладному інструментарію профайлінгу. Так, питання верифікації брехні та розпізнавання прихованих емоцій через аналіз невербальних візуальних маркерів розкрито у роботах Б. В. Хомуленка [9], діагностику емоційного інтелекту – у працях М. Белецької [1] та Д. Люсіна [3], а алгоритми моделювання мімічних реакцій – у дослідженнях Г. М. Єфімова [4]. Профілактичний потенціал методу та його значення для встановлення особи злочинця детально проаналізовано К. В. Калюгою [7] та О. О. Гребенюком [2]. Водночас етико-правові виклики, пов'язані з ризиками стигматизації та кримінально-правовими наслідками необґрунтованого профілювання (зокрема через призму концепції desistance), глибоко аналізує у своїх новітніх працях В. О. Туляков [8].

Виклад основного матеріалу. Історично профайлінг виник у криміналістиці як інструмент моделювання особистості невідомого злочинця, але згодом успішно поширився на сферу громадської безпеки, наприклад, досвід авіакомпанії «Ель Аль». Хоча іноземні правоохоронці системно залучають профайлерів, в Україні цей напрям робить лише перші кроки, що актуалізує потребу його впровадження в умовах реформування Національної поліції. Сучасний профайлінг – це комплексна міждисциплінарна методика прогностичної оцінки поведінки. Вона ґрунтується на аналізі найбільш інформативних маркерів: специфіки зовнішності, патернів вербальної та невербальної комунікації, а також середовища перебування особи [7].

Ключовим завданням психологічного профайлінгу є ідентифікація поведінкових патернів та маркерів обману за допомогою структурованих інтерв'ю й тестових методик. Метод успішно застосовується і поза правоохоронною сферою, зокрема в корпоративному та HR-менеджменті. Комплексний аналіз зовнішності, мовлення та невербальних сигналів дозволяє фахівцям прогнозувати схильність осіб до девіантної поведінки, суттєво мінімізуючи ризики під час рекрутингу.

Хоча для вітчизняної юридичної психології профайлінг залишається відносно новим і маловивченим напрямом, світова практика, а насамперед досвід США та Ізраїлю, беззаперечно доводить його ефективність у сфері гарантування громадської безпеки, антитерористичної діяльності та розшуку правопорушників. Генеза психологічного профілювання як самостійного прикладного інструменту бере свій початок ще у середині XX століття. Його першовідкривачем традиційно вважають американського психіатра Джеймса Брассела. У 1956 році, на запит правоохоронців, він розробив безпрецедентно точний поведінковий портрет серійного підривника Джорджа Метескі. Цей здобуток, а також подальша ефективна участь фахівця у резонансних розслідуваннях, зокрема, у справі «Бостонського душителя», стали каталізатором стрімкої популяризації методу.

Важливим етапом інституціоналізації профайлінгу стало створення у 1972 році Відділу поведінкових наук на базі Академії ФБР у Квантіко (штат Вірджинія). Згодом, починаючи з 1985 року, Федеральне бюро розслідувань США масштабувало цей досвід, інтегрувавши технології профілювання у спеціалізовану програму ViCAP, ключовою метою якої є аналіз та розкриття насильницьких злочинів серійного характеру. З того часу метод отримав потужне наукове обґрунтування завдяки міждисциплінарній співпраці юристів, криміналістів та фахівців у галузі пси-

хічного здоров'я. Проте у сучасному науковому середовищі досі тривають термінологічні дискусії щодо понятійного апарату: тоді як частина дослідників використовує дефініції «психологічний портрет» та «психологічний профіль» як тотожні поняття, інші науковці ж наполягають на їх чіткому методологічному розмежуванні [6].

Сучасний інструментарій психологічного профайлінгу є багатовимірним і ґрунтується на аналізі невербальних маркерів, міміки, кінесики та психолінгвістичних особливостей. Можна виокремити такі ключові методи діагностики:

1. Експертний аналіз невербальної комунікації. Розкодування тілесних сигналів для ідентифікації прихованих емоцій та істинних намірів людини, що дозволяє фіксувати як ситуативні афективні реакції, так і стійкі поведінкові тенденції [9].

2. Діагностика емоційного інтелекту. Оцінка здатності до рефлексії та регуляції власних емоцій (до прикладу, за методикою «ЕмІн» Д. Люсіна). Розвинений емоційний інтелект оптимізує взаємодію, що є критично важливим для ефективної роботи психолога [3; 1].

3. Моделювання мімічних реакцій. Спираючись на закономірності мімічного відображення емоцій (за дослідженнями Г. М. Єфімова), фахівці здійснюють швидку візуальну діагностику, верифікують щирість співрозмовника та виявляють приховані конфлікти [4].

4. Криміналістичний аналіз поведінки. Спеціалізований підхід для вивчення вчинків і прогнозування ризиків, який демонструє найвищу ефективність у роботі з девіантними особами та потенційними правопорушниками [2].

5. Лінгвістичне профілювання. Психолінгвістичний аналіз стилістики, лексики та синтаксису мовлення, що дає змогу об'єктивно оцінити загальний культурно-освітній рівень суб'єкта, його актуальний психоемоційний стан та замасковані мотиви.

У вітчизняній практиці психологічний портрет розглядається як комплексна модель особистості злочинця. Попри його високу результативність (збіг характеристик сягає 80 %), в Україні цей інструмент виконує виключно орієнтувально-розшукову функцію і не має сили судового доказу [5].

Водночас застосування поведінкового та інструментального профайлінгу (поліграфа) гостро порушує питання етико-правових меж. Підміна об'єктивного аналізу діяння оцінкою «типу особистості» несе ризик стигматизації. Згідно з концепцією desistance Ш. Маруни, такі нормативні ярлики реанімують концепцію «небезпечного стану», упереджують кваліфікацію та блокують ресоціалізацію. Тому метод має спиратися на сувору антистигматизаційну доктрину, залишаючись суто допоміжним інструментом [8].

Висновки.

1. Теоретико-методологічний аналіз історії підходів доводить, що психологічний профайлінг успішно трансформувався з інтуїтивного методу розслідування (починаючи з досвіду спецпідрозділів ФБР) у комплексну, міждисциплінарну технологію. Сьогодні він об'єднує досягнення когнітивної, особистісної психології, криміналістики та візуальної психодіагностики.

2. Сучасний арсенал профайлінгу спирається на експертний аналіз невербальної комунікації, оцінку емоційного інтелекту, моделювання мімічних реакцій та лінгвістичне профілювання. В Україні ці методи активно впроваджуються як у правоохоронну діяльність, так і в корпоративний сектор, проте інформація профайлера наразі має виключно орієнтувально-пошуковий, а не доказовий характер.

3. Оцінка стану емпіричної перевірки традиційного профайлінгу виявляє критичну потребу у переході до об'єктивних інструментальних методів, зокрема застосування поліграфа.

Суб'єктивне візуальне оцінювання несе високий ризик когнітивних упереджень та хибної типологізації особистості.

4. Головною перепоною для прогностичної надійності методу є ризик стигматизації. Підміна об'єктивного аналізу конкретного діяння нормативним ярликом порушує права особи та блокує процеси її ресоціалізації. Відтак, подальше застосування профайлінгу вимагає розробки чіткої антистигматизаційної доктрини та безперервної емпіричної валідизації його методик.

Список використаних джерел

1. Белецька М., Пєтухова І. Емоційний інтелект у формуванні професійних компетенцій здобувачів вищої освіти сфери «людина-людина». Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства / за ред. Р. А. Калениченка, О. Г. Льовкіної. Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. С. 257–260.

2. Гребенюк О. О. Профайлінг як метод профілактики протиправних дій. Юридична психологія. 2017. № 2 (21). С. 165–174.

3. Діагностика емоційного інтелекту «ЕмІн» (Д. В. Люсін) : вебсайт. URL: http://psychology.univer.kharkov.ua/dist2020/materialy/Mayevska/Lr13.pdf (дата звернення: 13.10.2026).

4. Єфімов Г. М. Моделювання та розпізнавання мімічних проявів емоцій на обличчі людини. Штучний інтелект. 2009. № 3. С. 532–542.

5. Іваненко О. В. Історія використання новітніх психологічних технологій у діяльності правоохоронних органів України. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. 2019. Вип. 1. С. 368–371. URL: https://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/ view/238/237 (дата звернення: 04.10.2026).

6. Казміренко В. П. Використання технологій профайлінгу поліцією зарубіжних країн. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. Вип. 6, т. 1. С. 254–258. DOI: https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-1.45

7. Калюга К. В. Профайлінг як сучасний засіб встановлення особи злочинця. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Вип. 1 (26), ч. 2. С. 156–159.

8. Туляков В. О. Desistance, стигматизація та профайлінг: кримінально-правовий вимір. Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики : матеріали конф. (м. Одеса, 22 квіт. 2026 р.) / за ред. С. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2026. Т. 1. С. 414–417. DOI: https://doi.org/10.32837/11300.33182

9. Хомуленко Б. В. Верифікація брехні через інтерпретацію невербальних візуальних маркерів в контексті комунікації. Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2012. Вип. 42 (1). С. 228–235.

Psychological Profiling: A History of Approaches and the Current State of Empirical Testing

Yevko D. V.

Abstract. The paper analyses the history of the formation of approaches to psychological personality profiling and clarifies the current state of the empirical testing of profiling as a scientific tool for assessing and predicting behaviour. The author traces the genesis of the method from J. Brussel's behavioural portrait (1956) and the establishment of the FBI's Behavioral Science Unit (1972) to the contemporary multidimensional toolkit – expert analysis of nonverbal communication, assessment of emotional intelligence, modelling of facial expressions, and linguistic profiling. It is concluded that in Ukraine the psychological portrait performs an exclusively investigative-orientational function and has no evidentiary force in court, and that the main obstacle to the method's predictive reliability is

the risk of stigmatization, which, according to S. Maruna's concept of desistance, blocks the individual's resocialization.

Keywords: psychological profiling, psychological portrait, nonverbal communication, emotional intelligence, stigmatization

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Євко Д. В. Психологічний профайлінг: історія підходів і сучасний стан емпіричної перевірки. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 5 (65). С. 71–75. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.05.12.